زمانی پەشیمانی لە کۆمەڵە شیعری زمانی باڵندەم دەزانی … سەدیق سەعید ڕواندزی

هەموو دەقێکی ئەدەبی،زادەی زەمەن و شوێنێکی دیاریکراوە.ئەگەر دەق بەرهەمی بیرکردنەوە و دنیابینی نووسەربێت لە هەڵومەرجێکی دیاریکراودا، ئەوا نووسەریش وەك مرۆڤێك لە زەمەن و شوێنێك دەژیت و لە بەریەککەوتندایە لەگەڵ واقیع و دەوروبەر.لەم ڕوانگەیەشەوە، دیاردەکانی دەوروبەری دەبنە جێگەی تێڕامان و بیرکردنەوە کە دواجار ئەمەش لە دنیابینی نووسەردا ڕەنگدەداتەوە. لە بەشێکی زۆری دەقی ئەدەبیدا، دیاردە کۆمەڵایەتییەکان و سروشتی ژینگەیی و پەروەردەیی کۆمەلگای کوردی، بە تایبەتیش لە ڕابردوودا دەبینرێت. کە تیایدا نووسەرانی ئێمە وەك پەیامێکی کۆمەڵایەتی و پەروەردەیی دەقی ئەدەبییان بینیوە و لەوێوەش ڕەخنەی هەموو ئەودیاردانەیان کردووە کە ئەو کات بوونیان هەبووە.

ناتوانین دەقێکی ئەدەبی لەچوارچێوەی ئەو زەمەن و شوێنە دابڕێنین کە تیایدا نووسراوە.چونکە ئەو دەقە بەرهەمی ئەو زەمەن و ژینگە کۆمەڵایەتی و پەروەردەیەیە. کە نووسەر تیایدا دەژیت.
بۆ نموونە:_ کە نالی نامەیەك بۆ سالم دەنێرێت و باسی غوربەتی خۆی و تاسەی نیشتمان دەکات، ئەمە دەرەنجامی ئەو دابڕانە ڕوحی و جوگرافیەیە کە تیایدا نالی ناچار کردووە لە شوێنێکی دیکە بژیت. لێرەوەش ئەو دەقە ڕەنگدانەوەی لایەنی دەروونی و کۆمەڵایەتی مرۆڤێکە، کە دوور لە نیشتمانەکەی دەژیت. ئەوی پاڵنەری دروستبوونی ئەو هەستە و گوزارشتکردنە بووە، بێگومان بەریەککەوتنی شاعیرە لە گەڵ ژینگەیەکی ترو دووری لە نیشتمان، کەواتە شیعر لێرەدا، زادەی زەمەنە مێژووییەکەیە و دەلالەت لە کاریگەریەتی واقیع بە سەر ناخ و بیر کردنەوەی شاعیر دەکات.

بۆیە دواجار، ڕایەلەکانی هەر دەقێك هەرتەنها پەیوەست نین بە دنیای ناوەوەی ناخی شاعیر، بەڵکو دەرەنجامی ئەو بەریەککەوتنەشن کە لە نێوان خود و بابەت، واقیع و خەیاڵ دێتە ئاراوە.
کۆمەڵە شیعری(زمانی باڵندەم دەزانی) نوێترین و دواترین کۆمەڵە

شیعری کەژاڵ ئەحمەدە.ئەگەر بە وردی سەرنج لەو شیعرانە بدەین،دەبینین تا ڕادەیەکی زۆر جۆرێك لە سادەبوونەوە و پاشەکشەی شیعریی، بە ئەزموونی ئەو خاتوونەوە دەبینین، بە تایبەتیش ئەوانەی لە ماوەی دەساڵی بە جێهێشتنی نیشتمان لە نێوان ساڵانی 2008 بۆ 2018 نووسیونی.

وێرای ئەمەش لە بەشێکی دەقەکانیدا، پەشیمانییەکی گەورە وەك تیمەی شیعرەکان دەبینرێت. ئێمە لێرەدا هۆکاری ئەو پەشیمانییەی شاعیر و دەرەنجامەکەشی باس ناکەین کەلای هەمووان دیارە لە بەرچییە.بەڵام هەستکردن بە پەشیمانی، لە دوای ئەنجامدانی هەر کارێك، مانای وایە بژاردەکەمان دروست نەبووە و ئەوەی کردوومانە هەڵەیەکی گەورە بووە.

بەڵام پەشیمانی لە دوای هەڵە، بە بڕوای من هیچ حیکمەتێکی تێدا نییە،ئەوە گرنگە مرۆڤ هەڵە نەکات.دەنا(هەردی)شاعیر وتەنی کە هەڵەمان کرد دەبێ بە دەستی خۆمان، جامە ژەهرەکە بخەینە سەرلێومان. لێرەدا وەك خوێنەرێك لە سەر بەشێك لەو شیعرانە دەوەستین کە وەك باسمان کرد جۆرێك لە چەمکی پەشیمانییان تێدایە.

بۆ ئەم مەبەستەش تەنها ئەو شیعرانە وەردەگرین، کە شاعیر دوور لە نیشتمان و لە وڵاتی ئوردن نووسیونی. چونکە بە بۆ دیاریکردنی ئەو پێگە کۆمەڵایەتی و زەمەنە مێژوویی و جوگرافییە،ناتوانین لەو ڕەهەندە دەروونی و ڕوحیەی شاعیر بگەین لە زەمەنی ئەوێدا.

گوتاری ئەو شیعرانە، بە ئەندازەیەك ڕوون و دیارن، کە هەر خوێنەرێك بیخوێنێتەوە، بە ئاسانی درك بەو پەشیمانییە قووڵە دەکات و ئەمەش لە شیعرەکاندا ڕەنگیداوەتەوە. چونکە دەقی شیعریی، زادەی زەمەن و ڕوانینی شاعیرە، لە چوارچێوەی ئەو ژینگە کۆمەڵایەتییەی تیایدا دەژیت. ئەمەش دەبێتە گوتارێك.

کەژاڵ ئەحمەد لە شیعرێکدا دەڵێت:_

تامەزرۆم..یەکێ بە کوردی پێمبڵێت چۆنی گیان!

یان من بە منداڵێك بڵێم بە قوربان..

لە سەر زەوی هەم کە چی نابینرێم

من لە کوێم نازانم لە کوێ؟

هەر باخەکانی خەیاڵم لەوێن..

بە داخەوە هەنگم لە ناو هەنگوینی خۆیدا دەخنکێت!

شاعیر ئەم شیعرەی لە غەریبی و لەوڵاتی ئوردن نووسیوە، تیمەی شیعرەکە، گوزارشت لە دابڕان لە نیشتمان و نامۆبوونی خود بە ژینگە و جوگرافیایەکی دیکە دەکات. شاعیر ناسنامەی خۆی، کە کوردبوونە، بە جیاوازتر لە ناسنامەی ئەوانی تر دەبینێت و بڕوای وایەبوونی

ئەو لەوێ بوونێکی ناتێکەڵە. تەنانەت ئەو بوونەی بە ئەندازەیەك شاعیری نیگەرانکردووە و ئازارداوە، کە ژیان لە شوێنێکی دیکە، بەوەهەم بزانێت و گومان لە بوونی خۆی بکات.

بێگومان مرۆڤ کاتێ لە نیشتمان دائەبڕێت، هەست بە غەریبیەکی قووڵ دەکات. کەژاڵیش لەوێ هەست بە غەریبی دەکات، بەڵام ئەوەی لێرەدا گرنگە ئاماژەی پێ بدرێت ئەوەیە، کە غەریبی ئەو شاعیرە، بە هیچ شێوەیەك پێوانە و بەراورد ناکرێت بە غەریبی شاعیرانی دیکەی وەك شاعیرانی تاراوگە.

چونکە غەریبی کەژاڵ، غەریبییەك نییە بە سەریدا سەپا بێت، غەریبیەك نییە وەك نالی بەرمەبنای دوورکەوتنەوەی ناچاریانەی نیشتمان بێت، بەڵکو ئەو خۆی ئەو غەریبییەی هەڵبژاردووە و واقیعێك بە سەریدا نەسەپاندوە.بۆیەشە ئەگەر سەرنج لە ناوەڕۆکی شیعرەکە بدەین، دەبینین شاعیر کەمتر باس لە نیشتمان دەکات و زۆرتر باس لە خۆی دەکات، پێچەوانەی نالی کە غەریبی شارەزوور دەکات. مەحوی لە دێڕە شیعرێکدا دەڵێت:(بە ئاوی تێگەیشتین ئێمە دنیا هەر سەرابێ بوو).واتە زۆرجار مرۆڤ ژیان بە بەهەشتێك دەبینێت، کەچی کاتێ لە واقیعدا پراکتیزەی دەکات، دەبینێت تەنها سەرابێك بووە. پێدەچێت شاعیریش بەو شێوەیە ڕوانیبێتیە ژیانی خۆی کە ئیدی بە بەختەوەریەکی هەمیشەیی دەگات،هەروەك خۆشی دەڵێت:(هەنگم لە نێو هەنگوینی خۆیدا دەخنکێت). واتە شاعیر خۆی وەك هەنگ و ژیانیشی لە غەریبیدا وەك هەنگوین نیشانداوە. لە کاتێکدا هەنگ هەموو تەمەنی خۆی لە نێو هەنگویندا دەباتە سەر بە بێ ئەوەی بخنکێت.

ئێمە لە پەراوێزی ئەو شیعرەوە، ئاگاداری باری دەروونی و کۆمەڵایەتی شاعیر دەبین و ڕوانینەکانی ئەومان بۆ ژیان بە ڕوونی بۆ دەردەکەوێت.ئەو وەك غەریبێك لەوێ کە لە بەریەککەوتندایە و چاوەڕوانی ئەوەیە هاوشوناسێکی بە زمانی نەتەوەییانەی خۆی سڵاوی لێ بکات، دێتە بەرچاو.لە شیعرێکی دیکەدا،کە ئەویش هەر لە عوممانی پایتەختی ئوردن نووسراوە، کەژاڵ دەڵێت:_

پیاو کە پەست بوو هاواردەکات..
دەرو دراوسێش دەزانن..چی دەڵێت و چی ناڵێت..
بەڵام ژن کە پەستبوو. بە بێ دەنگی هەموو دونیا
بەسەر پیاودا وێران دەکات..
باشە پیاو بۆ وادەکات؟

ئاستی شیعری لای ئەو خاتوونە هێندە سادە بۆتەوە، تا ئەو ئەندازەیەی شەڕەکانی نێوان دوورەگەزەکەش وەك شیعر دەبینێت،ئەم چەند وێنانە، وێرای ئەوەی لە ڕووی وێنەی هونەریی وفۆڕمی

شیعرییەوە سادە و دەلالەتن لە پاشەکشەی شیعری ئەو شاعیرە، هاوکات لە ڕووی ناوەڕۆکیشەوە هەڵگری گوتارێکی میللییانەیە کە تیایدا هێما بۆ پاشخانی کۆمەڵایەتی کۆمەلگای کوردی و ئامادەیی ئەو ڕەگەزە لە ژیانی خێزانی و پەروەردەییدا دەکات.شاعیر پیاو وەك هێمای دەسەڵات و تووڕەیی و هێز پیشان دەدات و ژنیش وەك بوونەوەرێکی لاواز.

بۆ من وەك خوێنەرێك، جێگەی سەرنجە ژنە شاعیرێك، کە سەردەمانێك شیعری وەك هێمای یاخیبوون و هاتنەوە بە گژ ئەقڵی پیاو سالاریی دەبینی و خەباتی فێمینیزمی دەکردوو دژە باو بووا! کەچی هێندە لاوازو دەستەمۆ لە ئاست پیاودا خۆی دەربخات. لەوە کارەساتریش ئەوەیە، هێشتا نەزانی پیاو بۆ وادەکات و تووڕە دەبێت.چیخۆف دەڵێت:(ئەگەر لە ماڵێکدا تفنگێك هەڵواسرابوو، بیرت نەچێت دەبێ ڕۆژێك گوللەیەکی تەقاندبێت).دەنا تفەنگەکە هیچ ئامازەیەك ناگەیەنێت، دەبێ شیعریش هەڵگری گوتاری نوێبوونەوە و یاخیبوون و هاتنەوە بە گژئەو ستەمە بێت، کە لە پەراوێزی نێرسالارییەوە ڕەگەزی نێر لە مێی دەکات، بەڵام ئاخۆ بە شیعرێك کە هەڵگری کڕووزانەوە و دەستەمۆی ژن بێت لە ئاست پیاودا دەتوانی چی بگۆڕێت؟شاعیری هوشیارو داهێنەر، ناپرسێت کە پیاو بۆ وادەکات، بەڵکو بە پێش پرسیارو ڕووداوەکان دەکەوێت و دەگاتە یەقین. ئەگەر پرسیاری ژنە شاعیرێك لە تووڕەیی پیاودا، هەمان پرسیاری ژنێکی ئاسایی و نەخوێنەدواربوو، کەواتە پرسیاری شیعری و داهێنانی شیعری لە کوێدایە؟ئەوەی شیعر لە زمانی ئاسایی دەکاتەوە، وێنەی هونەرییە، ئاخۆ لەو شیعرەدا، هیچ وێنەیەك هەیە سەرنجی خوێنەر ڕابکێشێت و چێژی لێ وەربگرێت؟ هەموومان دەزانین شەڕەکانی نێوان ژن و پیاو لە خێزانی کوردی و لە کۆمەڵگای کوردیدا هێندە زۆرن، چ پێویست بەوە ناکات لە شیعردا باسی بکەین، چونکە خۆمان ڕۆژانە دەیبینین و بەریدەکەوین و ڕەنگە شاعیریش بەریکەوتبێت، بۆیە بە تێڕامانەوە دەپرسێت کە پیاو بۆ وادەکات.بێگومان ئێمە لە سەرەتای ئەم وتارەدا باسمان لەوە کرد، کە ئەوشیعرانەی لە دەرەوەی کوردستان و لە عوممان نووسیونی،بەبڕوای من ڕەنگدانەوەی هەڵومەرجی کۆمەڵایەتی و ژینگەیی ژیانی شاعیرن، بۆیە چەند بە قووڵایی شیعرەکاندا ڕۆبچین، ئەوەندە هەستکردن بە پەشیمانی لە شیعرەکاندا هەست پێ دەکەین.بۆیە لە شیعرێکی دیکەدا، کەژاڵ ئەحمەد دەڵێت:

لەم وڵاتە بێ خوێقەدا..
هەر هێلانە چێدەکەم بۆ نیگەرانی..
من کە هاتم. دەمتوانی قسەی خۆش بکەم..

ئێستا کوانێ. کوا ماڵی هەیە ژیانم
وەك چۆڵەکە. بە تەنها فڕین دەزانم

هەموو فڕینێك، گوزارشتە لە گەڕان بە دوای سەربەستیدا، کە فڕین هەبوو، مرۆڤ کوێی ئارەزوو بێت دەتوانێت بۆی بچێت، شاعیر لە نێوئەو ژیانەی ئەوێدا، هەست بە نیگەرانی و بێ ماڵی دەکات، بەرلەوەی بێت بۆ ئێرە کە مەبەست(عوممان)ە کە شاعیر ژیانێکی تازەی بە خەیاڵی خۆی دەست پێ دەکرد، دەیتوانی قسەی خۆش بکات، بەڵام دوای ئەوەی بە خواستی خۆی نیشتمان جێدێڵێت و دێتە ئێرە، هەست دەکات نە ماڵی هەیە نە ژیان، بەڵکو وەك چۆڵەکە ئارەزووی فڕین دەکات و فڕینیش وەك وتمان گوزارشتە لە هەڵاتن وگەڕان بە دوای سەربەستیدا.
فڕینێك کە ئارەزوو دەکات، هێلانەی نیگەرانی جێبێڵێت. هێلانە لێرەدا سیمبولێکە بۆ ماڵ، نیگەرانیش ئاماژەیە بۆ ژیانێك دوورلە بەختەوەری، بۆیە فریادرەسێك کە شاعیر لەوێدا بیبینێت ئەوەیە، کە باڵ بگرێت و هاوشێوەی مەلێك بە ئازادی چۆنی بوێت بۆ ئەوێ بفڕێت.لەو کۆپڵەیە شیعرییەدا، بە ڕوونی باری سایکۆلۆژی و دوودڵی شاعیرمان بۆ دەردەکەوێت.گوزارشت لە ژیانێك دەکات کە هیچ خوڵقێکی ژیانکردنی تێدانییە و بە پێچەوانەوە تەنها هێلانە بۆ نیگەرانی چێ دەکات. لەپەراوێزی ئەو شیعرانەوە، ئێمە درك بەو هەڵومەرجە کۆمەڵایەتی و سایکۆلۆژیەی کەژاڵ ئەحمەد دەکەین کە لە غەریبیدا تیادا ژیاوە.

بۆیە ناوەڕۆکی شیعرەکان هەڵگری زمان و دیدگای پەشیمانین لە ژیانی شاعیردا و ئەمەش بە ڕوونی دیارە. دواجار دەمەوێ ئاماژە بەوە بدەم کە ئینگلیزەکان دەڵێن:_(مانەوە لە لووتکە سەختترە لەگەیشتن بە لووتکە). زۆرجار لە هەموو ڕووەکانی ژیانەوە کەسانێك هەن دەگەنە لووتکە، وەلێ چونکە ناتوانن لە ترۆپك بمێننەوە،غلۆردەبنەوە بۆ بنار،ئەوان هەر هەوڵێکی دیکە بدەن، سیزیف ئاسایە و مەحاڵە جارێکی تربگەنەوە بە لووتکە، وەك چۆن کە تیرلەکەوان دەرچوو،جارێکی تر ناگەڕێتەوە.

ڕامبۆ کە زانی شیعرو بازرگانی دوو دنیای لە یەك جیاوازن،تا هەتایە وازی لە شیعر نووسین هێنا. ئەوەی لە بەشێکی ئەو شیعرانەدا وەك خوێنەرێکی شیعر تێبینیم کرد ئەوەبوو، کە گوتاری شیعرەکان لەڕووی زمانی دەربڕین و فۆڕم و ناوەڕۆکیشەوە، گوتاری سادە و ساکارن. زمان تیایاندا لە بە شێکی زۆریان لە ئاستێکدایە، کە هەڵگری هیچ وێنەیەکی هونەری جوانی شیعر نییە، لەکاتێکدا وێنەی هونەری بونیادێکی سەرەکی دەقی شیعرییە. بەشێکی زۆری شیعرەکانی

نێو ئەو کۆمەڵە شیعرە، دەردە دڵ و کرووزانەوە و قسەی سادە و ساکارن، کە خوێنەوەیان هیچ چێژوجوانییەك بە خوێنەر نابەخشن.
هەڵەیە پێمان وابێت دەتوانین شوێنی هەموو دەربڕینێك لە شیعردا بکەینەوە، شیعر هەڵگری وێنە و جوانی و چێژو شیعرییەتە. ئەگەر شیعرێك هێندە سادە بووەوە کە باسی دەنگ و هەرای پیاو و شەڕی نێوان ژن و مێرد بکات، ئیدی چ جیاوازییەکی هەیە لەگەڵ قسەی ژنانی نێو کۆڵان، کە زۆر جاردەردە دڵەکانیان بۆ یەکتری هەڵدەڕێژن!!!…

*پەراوێز:_ شیعرەکان لە کۆمەڵە شیعری(زمانی باڵندەم دەزانی) وەرگیراون کە دوایین کۆمەڵە شیعری بڵاوکراوەی ئەو خاتوونەیە وماوەیەکی کەم لە مەوبەر بڵاویکردۆتەوە..

سەدیق سەعید ڕواندزی

*ئەم بابەتە لە ڵاپەڕەی ئەدەبی ڕۆژنامەی(خەبات) ژمارە(5812)ی ڕۆژی 22-8-2019 بڵاوکراوەتەوە…